

Η διεπίδραση της αρχαίας και της νέας ελληνικής στη διδακτική μεθοδολογία των Αρχαίων Ελληνικών σε γυμνάσια διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: Μια συγκριτική προσέγγιση

Ζερδελή Σοφία

Φιλολόγος Γυμνασίου Δ. Ε. Σαπών Ροδόπης- Υποψ. Διδάκτωρ Δ.Π.Θ.

Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα [...]. Για κοιτάζτε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτόμαστε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι.

Γιώργου Σεφέρη, «Σημειώσεις για μια ομιλία στα παιδιά», Δοκίμες Α΄, σελ. 177

Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια διδακτική προσέγγιση του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας με την παράθεση και εφαρμογή ενός ενδεικτικού σχεδίου εργασίας, το οποίο απευθύνεται σε μαθητές της Β΄ τάξης Διαπολιτισμικών Γυμνασίων. Δεδομένης της ιδιαιτερότητας των συνθηκών διδασκαλίας της νέας ελληνικής σε διαπολιτισμικά σχολεία, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών που φοιτούν είναι αλλόγλωσσοι, η προσπάθεια εξοικειώσής τους με τον αρχαίο ελληνικό λόγο σε μια συνολική και πολυεπίπεδη προσέγγισή του καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής. Στόχος μας είναι η καλλιέργεια του ενδιαφέροντος των μαθητών για την αρχαία ελληνική και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, η εξοικειώσή τους με κείμενα της αρχαίας ελληνικής (κυρίως της αττικής διαλέκτου) και η συνειδητοποίηση ότι η νέα ελληνική γλώσσα έχει τις ρίζες της στην αρχαία και αποτελεί αδιάσπαστη συνέχεια και εξέλιξή της. Στα πλαίσια αυτής της γενικότερης προβληματικής επιχειρούμε τη συνεξέταση και την παράλληλη διδασκαλία των γλωσσικών στοιχείων της αρχαίας και της νέας ελληνικής μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες.

Η αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας

Η ελληνική είναι μια γλώσσα ξεχωριστή ανάμεσα στις 2.500 άλλες γλώσσες που μιλιούνται στον πλανήτη μας. Ο Μπαμπινιώτης (1992) υποστηρίζει ότι τα γνωρίσματα που καθορίζουν την ιδιαιτερότητα της ελληνικής γλώσσας είναι τα εξής:

- α) Η διεθνής παρουσία της στις πολιτισμικές γλώσσες
- β) Η αρχαιότητα και η αδιάκοπη προφορική και γραπτή της παράδοση
- γ) Η στενή σχέση της αρχαίας με τις μετέπειτα μορφές της και με τη σύγχρονη ελληνική.

Τα δύο τελευταία γνωρίσματα έκαναν πολλούς να μιλούν για μια ενιαία ελληνική γλώσσα, με κυριότερους εκπροσώπους τους δύο νομπελίστες ποιητές μας, Σεφέρη και Ελύτη:

«Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα, η ενιαία γλώσσα, η Ελληνική, όπως εξελίχθηκε από την Αρχαία, που έφτασε να είναι το μεγάλο καμάρι μας και το μεγάλο μας στήριγμα».

Οδυσσέας Ελύτης, Συνέντευξη στην εφημερίδα Τα Νέα

Η διεθνής παρουσία της ελληνικής

Ο δυτικός Ευρωπαϊκός πολιτισμός στηρίζεται στην πραγματικότητα στα σπουδαία κείμενα της αρχαίας ελληνικής διανόησης (φιλοσοφίας, επιστήμης, λογοτεχνίας, θεάτρου). Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι οι περισσότερες από τις βασικές έννοιες – λέξεις/κλειδιά, όχι μόνο στη διεθνή επιστημονική ορολογία, αλλά και στην καθημερινή επικοινωνία, είναι ελληνικές: «*σύστημα, θεωρία, μέθοδος, υπόθεση, κατηγορία, τεχνολογία, θέατρο, ιστορία, ποίηση, μουσική, διαλεκτική κ.α.*». (Γιαννακοπούλου 1992).

Γενικές αρχές οργάνωσης και μεθόδου διδασκαλίας

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ), η οργάνωση της γλωσσικής διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στηρίζεται σε μια πλατειά αντίληψη για τη γλώσσα, που υπαγορεύει μια ολιστική και πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου. Μέσα απ' αυτήν, επιδιώκεται να γνωρίσει ο μαθητής ικανοποιητικά και να ασκηθεί συστηματικά σε τρία επίπεδα: το γλωσσικό (γραμματικής και συντακτικού), το σημασιολογικό – λεξιλογικό και το επίπεδο πρόσληψης/κατανόησης κειμένου και οργάνωσης του λόγου.

Οι στόχοι αυτοί εξυπηρετούνται ευχερέστερα μέσω μιας διαθεματικού τύπου προσέγγισης του κειμένου, που το εντάσσει σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς και το συνδέει με τη νέα ελληνική και με άλλα σχετικά γνωστικά αντικείμενα.

Αρχικά, θα πρέπει να διδάσκονται τα συχνότερα και απλούστερα φαινόμενα και σταδιακά τα δυσκολότερα. Είναι αναγκαίο, όμως, οι μαθητές να έρθουν σε επαφή από την αρχή με ιδιαίτερους τύπους της αρχαίας ελληνικής (τόνους, πνεύματα, δοτική πτώση, απαρέμφατο, αύξησις). Η διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού θα πρέπει να γίνεται παράλληλα και συνδυαστικά. Ιδιαίτερα αποτελεσματική θεωρείται η πορεία από τη συγχρονία στη διαχρονία, δηλαδή η αξιοποίηση της γνώσης των βασικών γραμματικοσυντακτικών κατηγοριών της νέας ελληνικής για τη διδασκαλία των αντίστοιχων της αρχαίας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με ασκήσεις αντικειμενικού τύπου (πολλαπλής επιλογής, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης, διάζευξης, ή μετασχηματισμού φράσεων ή προτάσεων από τον έναν αριθμό στον άλλο).

Στο σημασιολογικό – λεξιλογικό επίπεδο, επιδιώκεται η διεύρυνση του γλωσσικού κώδικα των μαθητών με την ετυμολογική σύνδεση της νέας με την αρχαία ελληνική, τη δημιουργία οικογενειών ομόρριζων λέξεων, την παραγωγή, τη σύνθεση, την τοποθέτηση λέξεων σε κειμενικά περιβάλλοντα κ.τ.λ. Κέντρο της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών, γύρω από το οποίο μεθοδεύεται κάθε άλλη προσέγγιση (λεξιλογική, γραμματική, συντακτική), είναι η κατανόηση του κειμένου. Βασική μέθοδος διδασκαλίας του μαθήματος είναι επομένως η κειμενοκεντρική. (Χρηστίδης 2003).

Με βάση τις αρχές της κειμενοκεντρικής προσέγγισης, επιχειρούμε να στρέψουμε το ενδιαφέρον των μαθητών όχι σε μεμονωμένες λέξεις, φράσεις ή ανεξάρτητους τύπους, αλλά σε οργανωμένο λόγο, με την άσκησή τους στη γλωσσική κατανόηση απλών κειμένων. Αυτό γίνεται:

α) με ερωτήσεις κατανόησης ανοικτού ή κλειστού τύπου

β) με ανάγνωση και συγκριτική μελέτη παράλληλων κειμένων του ίδιου ή άλλων συγγραφέων (Β΄+Γ΄ τάξη)

γ) με μετάφραση ενός τμήματος διδαγμένου κειμένου (Γ΄ τάξη) (αναζήτηση νοηματικά ισοδύναμων εκφράσεων της νέας ελληνικής, ώστε να αποδίδεται το νόημα).

Τέλος επιχειρείται η ανάδειξη όλων των στοιχείων του αρχαίου κειμένου (φράσεων, λέξεων, δομών, ιδεών), οι οποίες παραπέμπουν στο πλούσιο υλικό του αρχαιοελληνικού κόσμου και πολιτισμού. Το υλικό αυτό προσφέρεται για σχολιασμό, σύνδεση-επικοινωνία με άλλα πεδία γνώσης, εικαστική απεικόνιση ή πολιτιστική αξιοποίηση. Οι δραστηριότητες αυτές είναι καλό να εκπονούνται με εφαρμογή της βασικής μεθοδολογικής αρχής «του διαρκούς συσχετισμού του παλιού με το νέο», τη σύγκριση δηλαδή των μορφολογικών στοιχείων της αρχαίας ελληνικής με τη νέα ελληνική και την εύρεση κοινών δομικών στοιχείων και διαφορών. (Χρησιτίδης 2003).

Παραθέτουμε στη συνέχεια ένα σχέδιο διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών σε μαθητές της Β΄ τάξης Διαπολιτισμικών Γυμνασίων (Γκλαβάς 2006).

Ενότητα 3^η : Το γρέος του ιστορικού – Πολύβιος Ιστορία 1.14.4-7

Εισαγωγικό σημείωμα:

Ο Πολύβιος ο Μεγαλοπολίτης (περ.200-118 π.Χ.) είναι ο σημαντικότερος ιστορικός της ελληνιστικής εποχής. Από το σπουδαιότερο έργο του, που επιγράφεται *Ιστορία*, έχουν σωθεί τα πέντε πρώτα βιβλία και εκτεταμένα αποσπάσματα ή επιτομές (περιλήψεις) από τα υπόλοιπα τριάντα πέντε. Είναι ο πρώτος ιστορικός που δηλώνει ρητώς ότι γράφει «καθολικήν» (δηλ. παγκόσμια) ιστορία. Πρότυπό του από την άποψη της αντικειμενικότητας υπήρξε ο Θουκυδίδης. Θέλοντας να τονίσει πόσο αντικειμενικός πρέπει να είναι ο ιστορικός κατά την παρουσίαση των γεγονότων, γράφει στην αρχή του έργου του τα εξής:

Ἐν μὲν οὖν τῷ λοιπῷ βίῳ τὴν τοιαύτην ἐπιείκειαν ἴσως οὐκ ἂν τις ἐκβάλλοι· καὶ γὰρ φιλόφιλον εἶναι δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ φιλόπατριν καὶ συμμισεῖν τοῖς φίλοις τοὺς ἐχθροὺς καὶ συναγαπᾶν τοὺς φίλους· ὅταν δὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ τις, ἐπιλαθέσθαι χρὴ πάντων τῶν τοιούτων καὶ πολλάκις μὲν εὐλογεῖν καὶ κοσμεῖν τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις τοὺς ἐχθροὺς, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο, πολλάκις δ' ἐλέγχειν καὶ ψέγειν ἐπονειδίστως τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσιν. Ὡσπερ γὰρ ζῶον τῶν ὄψων ἀφαιρεθεῖσων ἀχρειοῦται τὸ ὄλον, οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀναιρεθείσης τῆς ἀληθείας τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελὲς γίνεται διήγημα.

Πολύβιος, *Ιστορία* 1.14.4-7

<u>Μέθοδος:</u>	Ερμηνευτική
<u>Πορεία:</u>	Παρουσίαση όλου – Ανάλυση – Σύνθεση
<u>Μορφή:</u>	Διαλογική
<u>Χρονοδιάγραμμα:</u>	3-4 διδακτικές ώρες

I. Διδακτικοί στόχοι Ενότητας

Με τη διδασκαλία της ενότητας επιδιώκεται οι μαθητές:

1. Να έρθουν σε επαφή με ένα από τα σπουδαιότερα είδη του πεζού λόγου της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, την **ιστοριογραφία** και συγκεκριμένα με την εισαγωγή του έργου «Ιστορία» του σημαντικότερου ιστορικού της ελληνιστικής εποχής, Πολύβιου του Μεγαλοπολίτη (περ. 200-118 π.Χ.).
2. Να κατανοήσουν τις αρετές, που πρέπει να διαθέτει ο ιστορικός σύμφωνα με τον ιστορικό Πολύβιο και, κυρίως, τη σημασία της αντικειμενικότητας στην παρουσίαση των γεγονότων.
3. Να συνειδητοποιήσουν τη δυσκολία του έργου του ιστορικού, που πρέπει πρωτίστως να τηρεί απόσταση από άτομα και γεγονότα.
4. Να συνειδητοποιήσουν ότι η μεγαλύτερη αρετή, που καθορίζει και την αξία ενός ιστορικού έργου, είναι η αλήθεια.
5. Να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με λέξεις της αρχαίας και νέας ελληνικής, παράγωγες και σύνθετες του ρ. κοσμέω – ω.
6. Να μελετήσουν τη σύνθεση λέξεων με α' συνθετικό λέξη κλιτή και συγκεκριμένα ουσιαστικό.
7. Να ολοκληρώσουν την εκμάθηση της κλίσης των συμφωνόληκτων ουσιαστικών της γ' κλίσης (που άρχισαν στη 2^η ενότητα) (υγρόληκτα, συγκοπτόμενα διπλόθεμα υγρόληκτα, σιγμόληκτα αρσενικά και ακατάληκτα ουδέτερα σιγμόληκτα σε –ος).
8. Να εξοικειωθούν με βασικά στοιχεία, που αφορούν την κατά παράταξη και καθ' υπόταξη σύνδεση προτάσεων ή όρων πρότασης και το ασύνδετο σχήμα. (Παπαθωμάς κ.α.2007)

II. Αφόρμηση – Σύνδεση με τα προηγούμενα

A' Μέρος: Κείμενο

1. Ρωτούμε τους μαθητές ποιους αρχαίους ιστορικούς γνωρίζουν και πώς φαντάζονται τη διαδικασία καταγραφής των ιστορικών γεγονότων μιας περιόδου.
2. Ζητούμε να αναφέρουν στοιχεία σχετικά με ιστορικές μεθόδους, που γνωρίζουν π.χ. από τη διδασκαλία του Ηροδότου.
3. Διαβάζουμε το εισαγωγικό σημείωμα, για να κατανοήσουν οι μαθητές το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται το απόσπασμα:
  - Επιχειρούμε σύνδεση του ιστορικού Πολύβιου με τον ιστορικό Θουκυδίδη, ως προς τις μεθόδους που αυτός χρησιμοποίησε (αυτοψία, έλεγχο των πηγών και διαχωρισμό «αρχων και αιτιων»).

B' Μέρος: Σημασιολογικά – Ετυμολογικά

- Υπενθυμίζουμε τον τρόπο σύνθεσης των λέξεων στη Ν.Ε.Γλώσσα

Γ' Μέρος: Γραμματική

- Υπενθυμίζουμε στους μαθητές τις ήδη γνωστές σ' αυτούς καταλήξεις των ουσιαστικών της γ' κλίσης.

III. Συνοπτική παρουσίαση ενότητας

A' Μέρος: Κείμενο → Το χρέος του ιστορικού

- Ανάγνωση από τον διδάσκοντα

B' Μέρος: Ετυμολογικά - Σημασιολογικά

- Εφαρμογές πάνω στη σύνθεση των λέξεων (συνθετικά μέρη, α' και β' συνθετικό, λέξη κλιτή ή άκλιτη)

Γ' Μέρος:

α) Κλίση των ημιφωνόληκτων ουσιαστικών της γ' κλίσης (επισήμανση διαφορών α.ε. και ν.ε.) – Παραδείγματα.

β) Σύνδεση προτάσεων (κατά παράταξη – καθ' υπόταξη).

IV. Αναλυτική επεξεργασία

A' Μέρος: Κείμενο

- *Παρουσίαση νέου κειμένου*
- Ανάγνωση εισαγωγικού σημειώματος (από τον διδάσκοντα ή από μαθητή)
- Ανάγνωση κειμένου από τον διδάσκοντα (με έμφαση στα σημεία που εκφράζουν τις κυριότερες έννοιες και ιδέες)
- *Σχολιασμός του τίτλου του κειμένου:* Αφόρμηση – πρώτη επαφή των μαθητών με το κείμενο και υποθέσεις για το νόημα με βάση τον τίτλο
- **Καθορισμός θέματος:** Το χρέος του ιστορικού κατά την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων
- *Διάρθρωση της ενότητας – Πλαγιότιτλοι* (επισημαίνονται τα βασικά στοιχεία της δομής του κειμένου μέσα από λέξεις - κλειδιά: αγαθός ανήρ, ιστορίας ηθος κ.τ.λ.)
- *Κατανόηση του κειμένου:*
- Σιωπηρή ανάγνωση γλωσσικών – ερμηνευτικών σχολίων από τους μαθητές για 4-5 λεπτά – οι μαθητές συμβουλευόμενοι το λεξιλόγιο του κειμένου προσπαθούν να κατανοήσουν το περιεχόμενό του (Λυγίζος 2002).
- Καθοδήγηση των μαθητών από τον διδάσκοντα για επισήμανση/υπογράμμιση των σημείων εκείνων, που τονίζουν τη σημασία της αντικειμενικότητας, που πρέπει να διακρίνει έναν ιστορικό
- Υποβολή από τον διδάσκοντα διευκρινιστικών ερωτήσεων όπως:
  - Ποιες αρετές πρέπει, κατά τον Πολύβιο, να έχει ένας άνθρωπος;
  - Ποιες αρετές πρέπει να έχει ο ιστορικός;
  - Πότε η ιστορία γίνεται «ανωφελές διήγημα»;
  - Γιατί ο Πολύβιος πιστεύει ότι πρέπει να διαφέρει η συμπεριφορά του ιστορικού από αυτή του χρηστού πολίτη;
- *Σύνθεση:*
- Απόδοση από 1-2 μαθητές του νοήματος, με αναφορά στο κείμενο
- Επισήμανση βασικών σημείων

• **Ασκήσεις:**

1. Ποιες είναι οι υποχρεώσεις ενός φίλου προς τους συντρόφους του σύμφωνα με τον Πολύβιο;
2. Πώς πρέπει να αντιμετωπίζει ο ιστορικός τα πρόσωπα, για τα οποία κάνει λόγο στο έργο του;
3. Ποιες συνέπειες έχει για την ποιότητα του ιστορικού έργου η μη τήρηση των προϋποθέσεων, που εκθέτει ο Πολύβιος;

Πριν προχωρήσουμε στο Β΄ Μέρος (Λεξιλογικά – Σημασιολογικά), προτείνουμε την επισήμανση των λέξεων του κειμένου που έχουν ετυμολογική συγγένεια με αντίστοιχες της νέας ελληνικής:

Δραστηριότητες:

- α. Βρείτε λέξεις της αρχαίας ελληνικής μέσα από το κείμενο που χρησιμοποιούνται (αυτούσιες ή παραλλαγμένες) και σήμερα (π.χ. άνθρωπος – άνθρωπος, ανήρ – άντρας κ.τ.λ.)
- β. Με ποιες λέξεις του κειμένου σχετίζονται ετυμολογικά οι παρακάτω: **κόσμημα, εολογία, κατάλοιπο, αφαίρεση, αναίρεση**
- γ. Να επισημάνετε στο κείμενο τα συμφωνόληκτα ουσιαστικά της γ΄ κλίσης και να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές με τα αντίστοιχα της νέας ελληνικής

Β΄ Μέρος: Ετυμολογικά – Σημασιολογικά

Β1: Λεξιλόγιο

- Ανάγνωση – σχολιασμός παράγωγων λέξεων (ρ. κοσμέω – ω) του λεξιλογικού πίνακα του βιβλίου. Παραγωγή σύνθετων λέξεων από τη λέξη «κόσμος», ως α΄ ή β΄ συνθετικό

Ασκήσεις

1. **Να αποδώσετε τη σημασία των φράσεων και λέξεων:** «από καταβολής κόσμου», «διαγωγή κοσμιότατη», κοσμογονία, κοσμοθεωρία, κοσμοπολίτης
2. **Με τη βοήθεια του Λεξιλογικού Πίνακα να βρείτε την κατάλληλη λέξη της α.ε. για τις σημασίες που σας δίνονται:**
  - α. ....: αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια, ο φρόνιμος
  - β. ....: το στολίδι
  - γ. ....: η ευπρέπεια, η ευγένεια
  - δ. ....: αυτός που κυβερνά τον κόσμο

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με λέξεις από τον Λεξιλογικό Πίνακα και ομόρριζές τους:
  - α) Στη μητέρα μου αρέσουν πολύ τα ..... . Τη θυμάμαι πάντα να πηγαίνει σε ..... , για να αγοράσει καρφίτσες, δαχτυλίδια και άλλα αντικείμενα αξίας. Τα φυλάει σε ειδική σκαλιστή .....
  - β) Τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων στα μαγαζιά παρατηρείται ..... Όλος ο κόσμος είναι στους δρόμους και θαυμάζει τα φανταχτερά και πρωτότυπα ..... που επιλέγουν να βάλουν στις βιτρίνες τους τα καταστήματα, για να είναι στο πνεύμα των εορτών. Ειδικό επαγγελματίες ..... αναλαμβάνουν το έργο.

2. Να αντιστοιχίσετε τις σύνθετες λέξεις της στήλης Α' με την ερμηνεία τους στη στήλη Β':

Α'	Β'
α. κοσμοπλημμύρα	1. εξαιρετικά σημαντικός για τον κόσμο
β. κοσμοϊστορικός	2. ο πολυταξιδεμένος
γ. κοσμοσωτήριος	3. η συγκέντρωση μεγάλου πλήθους
δ. κοσμοχαλασιά	4. αυτός που οδήγησε στη σωτηρία του κόσμου
ε. κοσμογυρισμένος	5. η αναταραχή των στοιχείων της φύσης, η θεομηνία

B2: Ετυμολογικά

- Σύνθετες λέξεις με πρώτο συνθετικό λέξη κλιτή – ουσιαστικό:

Παραδείγματα – Ασκήσεις:

Κλιτή λέξη ως α' συνθετικό μπορεί να είναι:

ουσιαστικό κοσμοκράτωρ (κόσμος + κρατέω, κρατῶ)	επίθετο φιλόπατρις (φίλος + πατρίς)	ρήμα λιποταξία [λείπω (θ. λιπ-) + τάξις]
---	---	--

Στη σύνθεση, το θέμα του α' συνθετικού άλλες φορές παραμένει αμετάβλητο και άλλες μετασχηματίζεται. Ειδικότερα:

{	α' συνθετικό ουσιαστικό	β' κλίσης	θέμα αμετάβλητο	κόσμος + κρατέω, κρατῶ > κοσμοκράτωρ ἄρτος + πωλέω, πωλῶ > ἀροτοπώλης
		α' ή γ' κλίσης	το θέμα αλλάζει και λήγει σε -ο-	ἔλη + τέμνω > ὑλοτόμος ἰχθύς + πωλέω, πωλῶ > ἰχθυοπώλης
		β' ή γ' κλίσης	το θέμα αλλάζει και λήγει σε -α- ή -η-	ἔλαφος + βάλλω > ἐλαφβόλος λαμπάς, λαμπάδος + φέρω > λαμπαδηφόρος
		ουδέτερο γ' κλίσης σε -μα	το θέμα αμετάβλητο ή αποβάλλεται το -ατ-	σῶμα + φυλάττω > σωματοφύλαξ σῶμα + ἀσκῶ > σωμασκά

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε σύνθετα αρσενικά ουσιαστικά και επίθετα της α.ε. χρησιμοποιώντας τα συνθετικά που δίνονται:

λόγος	+	γράφω	→	_____
μῦθος	+	λέγω	→	_____
οἶκος	+	δεσπότης	→	_____
νόμος	+	τίθημι (θε-)	→	_____
λίθος	+	ξέω	→	_____
νίκη	+	φέρω	→	_____
κτῆνος	+	τρέφω	→	_____
θάνατος	+	φέρω	→	_____

2. Να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις της ν.ε. με α' συνθετικό τα ουσιαστικά της α.ε. που δίνονται:
αίμα (-ατος)

αυτός που δίνει αίμα: _____

αυτός που είναι βαμμένος με αίμα: _____

η διαδικασία καθαρισμού (κάθαρση) του αίματος: _____

Πρόσθετη Ετυμολογική Άσκηση:

Με καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου να σχηματίσετε μια σύνθετη λέξη στη ν.ε., με την οποία θα γράψετε κατόπιν μια πρόταση: φίλος, αλήθεια, ανήρ.(Δόλια-Γαβρά 2007).

Γ' Μέρος: Γραμματική – Σύνταξη

- Παρουσίαση νέου:

Ολοκλήρωση της διδασκαλίας της κλίσης των συμφωνόληκτων (εδώ ημιφωνόληκτων – σιγμόληκτων) ουσιαστικών γ' κλίσης (επισήμανση διαφορών α.ε. και ν.ε. – παραδείγματα)

- Πορεία διδασκαλίας
  - Διάρθρωση των ημιφωνόληκτων ουσιαστικών σε ενρινόληκτα (μ,ν) [μονόθεμα – διπλόθεμα] και υγρόληκτα (λ, ρ) [μονόθεμα – διπλόθεμα].
  - Επισήμανση των ιδιαιτεροτήτων στην κλίση των υγρόληκτων συγκοπτόμενων (διπλόθεμα) ουσιαστικών
  - Κλίση σιγμόληκτων αρσενικών ουσιαστικών και ουδετέρων σιγμόληκτων ακατάληκτων σε -ος
- Ασκήσεις:
  - Συμπλήρωσης κενών, μετασχηματιστικές, πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.τ.λ.
  - Ενδεικτικά παρουσιάζουμε τις παρακάτω:

Να γράψετε τα παρακάτω ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

τόν μῆνα	_____	τοῦ ἐλαιῶνος	_____
ᾧ νυμφών	_____	οἱ σωλῆνες	_____
τοῦ κοσμήτορος	_____	ᾧ ἐκλέκτορες	_____
τῷ πυρῆνι	_____	τοῦ κώδωνος	_____
τὴν ἀηδόνα	_____	τοὺς κανόνας	_____
οἱ νιπτῆρες	_____	τῶν δαιμόνων	_____
τῷ ἄξονι	_____	τῷ βέλει	_____

Να γράψετε τη γενική ενικού των παρακάτω ουσιαστικών λαμβάνοντας υπόψη τη μορφή τους στη ν.ε.: σιαγών, παντοκράτωρ, συνδαιτυμών, χειμών, Ἄπολλων, Εὔρουτάν, λιμὴν, Πάν, ξενών, παρθενών, κηδεμών, χεῖρ.

Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με τον κατάλληλο τύπο των ουσιαστικών που βρίσκονται σε παρένθεση:

- α. Οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον τοὺς _____ (ἀσθήρ) θεοὺς εἶναι.
- β. Οἱ τετελευτηκότεσ ἐρήμιους τοὺς _____ (πατήρ) καὶ τὰς _____ (μήτηρ) ἀπέλιπον (= ἀφησαν).
- γ. Φθείρουσιν _____ (ἦθος, αιτ. πληθ.) χρηστὰ ὀμιλίαι (= οἱ συναναστροφές) κακαί.
- δ. Παρὰ Λεσβίοις ἀγὼν ἄγεται (= διοργανώνεται διαγωνισμός) _____ (κάλλος, γεν. εν.) γυναικῶν ἐν τῷ _____ (τέμενος) τῆς Ἥρας λεγόμενος καλλιστεῖα.
- ε. Οἱ Πέρσαι χαλεπῶς φέρουσι τοῖς παροῦσι _____ (πράγμα).
- στ. Βούλομαι ὑμῖν τὰ _____ (ᾄνομα) αὐτῶν ἀναγνῶναι.
- ζ. Ἦν ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ _____ (γένος) οὐκ ἦσαν.

Γ2: Σύνταξη

➤ Πορεία διδασκαλίας:

Παρουσίαση των τρόπων σύνδεσης προτάσεων ή όρων (κατά παράταξη, καθ' υπόταξη, ασύνδετο σχήμα) – παραδείγματα.

Ενδεικτικές Ασκήσεις:

Να αναγνωρίσετε το είδος της σύνδεσης στις περιόδους που ακολουθούν και να δηλώσετε τι συνδέουν κάθε φορά οι σύνδεσμοι:

- α. Τηλικαῦτα (= τόσο μεγάλα) αὐτοῖς τὸ μέγεθος καὶ τοσαῦτα τὸ πλῆθος εἴργασται.
- β. Ἐγὼ ἀναιδῆς οὐτ' εἰμὶ οὐτ' ἂν γενοίμην.
- γ. Στέργε μὲν τὰ παρόντα, ζήτει δὲ τὰ βελτίω (= να αγαπάς αυτά που έχεις, αλλά να επιζητείς τα καλύτερα).
- δ. Οἱ δὲ ἐπείθοντο· ἐπίστευον γὰρ αὐτῷ.
- ε. Κάλλος μὲν ἢ χρόνος ἀνήλωσεν (= Ξόδεψε, έφθειρε) ἢ νόσος ἐμάρανε.
- στ. Ἀριστοφάνης οὐ μόνον τῶν ἰδίων ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν ἐβούλετο ἐπιμελεῖσθαι.

Να εντοπίσετε στις ακόλουθες περιόδους τις λέξεις που εισάγουν δευτερεύουσες προτάσεις:

- α. Καὶ κατηγοροῦσι μὲν αὐτοῦ ὡς πολλὰς ἀρχὰς ἤρξεν (= ανέλαβε πολλά αξιώματα), ἀποδείξει δὲ οὐδεὶς δύναται ὡς οὐ καλῶς ἤρξεν.
- β. Οὐκ ἔχω ὄ,τι ἀποκρίνομαι.
- γ. Ὅκνω (= φοβάμαι) μὴ μάταιος ἡμῖν ἡ στρατεία γένηται.
- δ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτ' οὐχ οὕτως ἔχει, φυλάττεσθαι φημι δεῖν.
- ε. Τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν (= ασκούμε τις αρετές) οὐχ ἵνα τῶν ἄλλων ἔλαττον ἔχωμεν (= για να έχουμε λιγότερα από τους άλλους), ἀλλ' ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν (= για να περνούμε τη ζωή μας).

Παράλληλα Κείμενα:

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Η Άννα Κομνηνή (1083-1153/4), κόρη του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Αλέξιου Α' Κομνηνού, έγραψε σε δεκαπέντε βιβλία το ιστορικό έργο της 'Αλεξιάς. Στο έργο αυτό πρωταγωνιστικό ρόλο έχει ο πατέρας της και περιγράφονται τα γεγονότα της περιόδου 1069-1148. Στο παρακάτω απόσπασμα η συγγραφέας εκφράζει τις απόψεις της σχετικά με το χρέος του ιστοριογράφου.

“Όταν γάρ τις τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνη, ἐπιλαθέσθαι χρὴ εὐνοίας καὶ μίσους καὶ πολλάκις κοσμεῖν τοὺς ἐχθροὺς τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο, πολλάκις δὲ ἐλέγχειν τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἁμαρτίαι τοῦθ' ὑποδεικνύωσι. Διόπερ οὔτε τῶν φίλων καθάπτεσθαι οὔτε τοὺς ἐχθροὺς ἐπαινεῖν ὀκνητέον.

Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς, Πρόλογος 2.3

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Προκόπιος (490/507 - περ. 562) έγραψε σε οκτώ βιβλία το ιστορικό έργο του Ὑπέρ τῶν πολέμων λόγοι, το οποίο αποτελεί την κυριότερη πηγή για την ιστορία της εποχής. Στο παρακάτω απόσπασμα ο συγγραφέας εκθέτει τις απόψεις του για το χρέος του ιστοριογράφου.

Πρέπειν τε ἡγεῖτο ἱστορικῆ μὲν δεινότητα, ποιητικῆ δὲ μυθοποιῶν, ξυγγραφῆ δὲ ἀλήθειαν. Ταῦτά τοι οὐδέ τοι τῶν οἱ ἐς ἄγαν ἐπιτηδείων τὰ μοχθηρὰ ἀπεκρύψατο, ἀλλὰ τὰ πᾶσι ξυνεγεχθέντα ἕκαστα ἀκριβολογούμενος ξυνεγράφατο, εἴτε εἶτε πη ἄλλη αὐτοῖς εἰργάσθαι ξυνέβη.

Προκόπιος, Ὑπέρ τῶν πολέμων λόγοι 1.1.4-5

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Ο Λουκιανός στο παρακάτω απόσπασμα από το έργο του Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν εκφράζει την άποψη του σχετικά με τις αρετές που πρέπει να διαθέτει ένας ιστορικός.

Τοιοῦτος οὖν μοι ὁ συγγραφεὺς ἔστω – ἄφοβος, ἀδέκατος, ἐλεύθερος, παρρησίας καὶ ἀληθείας φίλος, ὡς ὁ κωμικὸς φησι, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην ὀνομάσων, οὐ μίσει οὐδὲ φιλήει τι νέμων οὐδὲ φειδόμενος ἢ ἐλεῶν ἢ αἰσχυνόμενος ἢ δυσωπούμενος, ἴσος δικαστῆς, εὖνους ἅπασιν ἄχρι τοῦ μὴ θατέρω τι ἀπονεῖμαι πλεῖον τοῦ δέοντος, ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβασίλευτος, οὐ τί τῷδε ἢ τῷδε δόξει λογιζόμενος, ἀλλὰ τί πέπρακται λέγων.

Λουκιανός, Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν 41

Ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το χρέος του ιστορικού σύμφωνα με την Άννα Κομνηνή και τον Προκόπιο;
2. Ποιες αρετές πρέπει να διαθέτει ο ιστορικός σύμφωνα με τον Λουκιανό;
3. Ποια κοινά σημεία παρουσιάζουν οι απόψεις που διατυπώνονται στα παράλληλα κείμενα και το κείμενο της Ενότητας;

Διαθεματική προσέγγιση βασικών εννοιών:

Στόχοι: πολυσημία λέξεων, σύνδεση της γλώσσας με άλλα γνωστικά αντικείμενα και με βασικές διαθεματικές έννοιες.

Σημασιολογική εξέλιξη της λέξης: κόσμος

- Σύνδεση λέξεων με επιστημονικούς κλάδους:
  - Γλωσσολογία, Ανθρωπολογία, Κοινωνιολογία, Εθνολογία, Φυσική, Αστρονομία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

- Βασικές Διαθεματικές Έννοιες
  - Χώρος – χρόνος, Κοινωνία – άτομο
  - Οργάνωση – επικοινωνία
  - Μεταβολή – εξέλιξη, Σύστημα, Αλληλεπίδραση
  - Ομοιότητα – διαφορά, Πολιτισμός

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

1. Είναι τα σύγχρονα μέσα ενημέρωσης (ο γραπτός και ηλεκτρονικός τύπος) πηγή αξιόπιστων ιστορικών στοιχείων, που θα μπορούσε να αξιοποιήσει ο ιστορικός της εποχής μας σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει ο Πολύβιος; Να αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα από την εμπειρία σας.

2. *Της ιστορίας αλήθειά εστι τέλος.*

Στράβων, Γεωγραφικά 1.2.17

Σκοπός της Ιστορίας είναι η αλήθεια

Να σχολιάσετε το παράθεμα του Στράβωνα και να το συγκρίνετε με το κείμενο του Πολύβιου.

3. Πάρτε μια παράγραφο από μια σελίδα του βιβλίου των Αρχαίων και σημειώστε ποιες λέξεις χρησιμοποιούνται και στη σημερινή ελληνική (αυτούσιες ή παραλλαγμένες, με την ίδια ή και διαφορετική σημασία).

4. Σχολιάστε τα λόγια του Σεφέρη για την ελληνική γλώσσα (Δοκιμές Α, σελ. 177).

5. Στην αρχαία ελληνική χρησιμοποιούσαν το ρήμα εστί (=αυτός, -ή, -ό είναι). Βρίσκετε καμία συγγένεια της λέξης με το αντίστοιχο ρήμα που χρησιμοποιείται σε σύγχρονες ξένες γλώσσες;

6. Δώστε μερικά παραδείγματα αρχαίων ελληνικών λέξεων που έχετε συναντήσει σε μία ή περισσότερες ξένες γλώσσες (π.χ. ελληνική: γραμματική, αγγλική: grammar, γαλλική: grammaire, γερμανική: Grammatik).

7. Σχολιάστε τα λόγια του Ψυχάρη (Το ταξίδι μου, 1888 – Πρόλογος) για τη σχέση αρχαίας και νέας ελληνικής:

Πρέπει να σπουδάσουμε καλύτερα την αρχαία για να καταλάβουμε την ιστορική αξία της δημοτικής.

Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού όταν η δημοτική μας δεν έχει μια λέξη που μας χρειάζεται, παίρνω τη λέξη από την αρχαία και προσπαθώ να την ταιριάξω με τη γραμματική του λαού.

Γιάννης Ψυχάρης, Το ταξίδι μου (Πρόλογος)

Διαθεματικές έννοιες: χώρος – χρόνος, ομοιότητα – διαφορά, μεταβολή – εξέλιξη

Αντί επιλόγου:

Η διδακτική μέθοδος των αρχαίων ελληνικών είναι απόλυτα αναγκαίο να στηριχτεί στις ομοιότητες και τις διαφορές της νέας με την αρχαία ελληνική γλώσσα. (Βαρμάζης 1999). Η μέθοδος αυτή θα βοηθήσει τον κάθε φιλόλογο να απαντήσει στο ερώτημα: «Τι σημαίνει διδάσκω αρχαία ελληνικά;» ως εξής: «Στηρίζομαι στη νέα ελληνική, που αποτελεί τη γλωσσική περιουσία των μαθητών και διδάσκω τις διαφορές της με την αρχαία γλώσσα». Από την άλλη μεριά, η βαθιά γνώση της αρχαίας μορφής της γλώσσας βοηθά στην

καλύτερη κατανόηση και στη δημιουργικότερη αξιοποίηση της σύγχρονης εξελικτικής μορφής της, της νέας ελληνικής. Αυτή τη γλωσσική κληρονομιά φέρνει μαζί της η σύγχρονη ελληνική, μια κληρονομιά στην οποία προστέθηκε ο επίσης πλούσιος θησαυρός της βυζαντινής και της νεότερης λόγιας γλωσσικής μας παράδοσης, στη μακρά ιστορική διαδρομή της.

Βιβλιογραφία

1. Βαρμάζης Ν. (1999). *Διδακτική των αρχαίων ελληνικών*. Αθήνα: Πατάκης.
2. Γιαννακοπούλου Α. (1992). *Η αρχαία ελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
3. Γκλαβάς Σ. (2006). «Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου» στο *Επιμόρφωση Στελεχών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικών στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., τα Α.Π.Σ. και το Νέο Διδακτικό Υλικό του Γυμνασίου*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
4. Δόλια – Γαβρά Κ. (2007). *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
5. Λυγίζος Π. (2002). *Διδακτική Φιλολογικών Μαθημάτων*. Αθήνα: Σαββάλας.
6. Μπαμπινιώτης Γ. (1992). « Η Αρχαία Ελληνική Γλώσσα» στο *Η Αρχαία Ελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.
7. Παπαθωμάς Α., Μ. Γαλάνη-Δράκου, Β.Καμπουρέλλη & Ε. Λουτριανάκη (2007). *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
8. Παπαθωμάς Α., Μ. Γαλάνη-Δράκου, Β.Καμπουρέλλη & Ε. Λουτριανάκη (2007). *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου-Βιβλίο Εκπαιδευτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
9. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών – Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης. Αθήνα.
10. Χρηστίδης Χ. (2003). *Προτάσεις για μια ευχάριστη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών*. Αθήνα: Γρηγόρης.